

БИО-БИБЛИОГРАФСКИ УКАЗАТЕЛ ЗА СОФРОНИЙ ВРАЧАНСКИ

(СОФРОНИЙ ВРАЧАНСКИ. 1739—1813. БИО-БИБЛИОГРАФСКИ УКАЗАТЕЛ.

Изработи Нина Вутова. Научна редакция Божидар Райков. Библиогр. редакция Евелина Василева. С., 1989, 128 с.)

Поредицата от персонални библиографии, издавана от Народната библиотека „Кирил и Методий“, се обогати с още една книга — биобиблиографски указател за Софроний Врачански, подготвен по случай 250-годишнината от рождението му. Тази книга бе крайно необходима. Интересът към личността и делото на Софроний датира от средата на миналия век и оттогава насам непрекъснато се разраства, като отдавна е прехвърлил националните граници. Чувствувахе се потребност от един справочник, който да отрази натрупаната в продължение на 130 години научна и научно-популярна книжнина. Ето защо похвална бе инициативата на Българската археографска комисия в лицето на нейния председател ст. и. с. I ст. Божидар Райков, който е научен редактор на библиографията, и на научната сътрудничка Нина Вутова, нейна съставителка, да отбележат юбилейната Софрониева годишнина по този начин.

Може да се каже, че биобиблиографският указател за Софроний Врачански надхвърля рамките на една традиционна персонална библиография. Обикновено персоналните библиографии обхващат печатната продукция на даден автор (публикации на отделни произведения, издания на събрани и избрани съчинения, преводи на чужди езици) и литературата за него (приживе и след смъртта му, у нас и в чужбина), а тук наред с това е представено и ръкописното наследство на писателя, както и документално-архивните материали, съдържащи сведения за живота и делото му.

Указателят съдържа четири основни дяла: 1) Книжовно и документално наследство на Софроний; 2) Документално-архивни материали за Софроний Врачански; 3) Издания на Софрониеви произведения; 4) Публикации за Софроний Врачански. Накрая е поместен „Летопис на по-важните дати от живота на Софроний Врачански“, както и система от показатели: показалец на личните имена; показалец на географските имена; тематичен показалец; показалец на периодичните издания, в които са поместени материали за Софроний Врачански и техните съкращения.

Първият дял обхваща цялата книжовна продукция на Софроний. Той се състои от три части: а) Ръкописни книги; б) Печатни книги; в) Документи. В първата част са описани в хронологичен план книжовните трудове на Софроний, оформени в самостоятелни ръкописи, като накрая е обособен раздел „Spuria“, съдържащ ръкописите, които не носят непосредствени авторски указания, а са атрибуирани въз основа на палеографски данни. Във втората част е представен единственият книжовен труд, публикуван приживе на Софроний — известният „Кириакодромион, сиреч Неделик“. Третата част съдържа разни писма, записки, разписки, приписки и други документи, оставени от ръката на Софроний. Възприетата структура в общи линии е правилна, но според мен би било по-добре първата част, където е представено основното книжовно наследство на Софроний, да се разработи аналитично, а в отделни случаи и да се аотира. Това безспорно би обогатило представата за неговото творчество, би приближило по-плътното читателя до неговия литературен кръгзор. Би трябвало да се опишат аналитично поне оригиналните книжовни трудове на Софроний. Получило се е така, че този раздел не е представено знаменитото „Житие и страдания грешного Софрония“, тъй като не е оформено като отделен ръкопис, а е включено в „Книга за трите религии“.

Би могло да се спори доколко е основателно включването в раздела „Spuria“ на ръкописи, които несъмнено принадлежат на Софроний. Такъв е случаят например с Молитвослова от втората половина на XVIII в. (отнесен тук кой знае защо към 1768 г.), притежанието доскоро на Университетската библиотека в София, а понастоящем — на Центъра за славяно-византийски проучвания „Ив. Дуйчев“, или пък със съхранявания в Зографския манастир Архиепископски служебник от края на XVIII в., съдържащ собственоръчен Софрониев подпис — монокондил на гръцки. Според мен в специален раздел би трябвало да се обособят само онези ръкописи, чиято атрибуция е несигурна, в една или друга степен диску-

сионна. В този раздел би трябвало да намерят място всички книжовни паметници, за които в научната литература са изказани мнения, че принадлежат на Софроний. Неоснователно в библиографията е пренебрегнат ръкопис № 1057 от сбирката на Народната библиотека „Кирил и Методий“, който според Б. Ст. Ангелов по почерк, по оформление и по орнамент прилича твърде много на Софрониеви дамаски от 1765 г. (Ангелов, Б. Ст. В зората на българската възрожденска литература. С., 1969, с. 137).

Известни непълноти откриваме и в документалната част. Първо, тук не са включени всички познати в науката материали (например някои прилики на Софроний върху руски старопечатни книги). Освен това тук би трябвало да намерят място не само Софрониевите автографи, но и документите, които съдържат неговия подпис (какви то са протоколите на Угровлахийската митрополия в Букурещ от 3 юли 1806 г., 18 ян. 1813 г., 25 ян. 1813 г. и 7 март 1813 г.). Тези документи са отразени в библиографията, но неправилно са отнесени към публикациите за Софроний (№ 743).

Вторият дял „Документално-архивни материали за Софроний Врачански“ е сравнително кратък. Тук са описани 12 документа от периода 1808—1813 г. Този дял също би могъл да се допълни с някои други документи. Не е ясно например защо не са включени протоколите от стария търновски кодекс, в които се съобщава за избирането на Софроний за Врачански епископ на 16 септ. 1794 г. и за определянето през май 1804 г. на негов заместник.

С третия дял „Издания на Софрониеви произведения“ вече се минава към същинската библиография. На първо място тук са представени публикациите в България в следната последователност: а) Преписи на „История славеноболгарская“; б) Житие и страдания грешного Софрония“; в) „Неделник“; г) Избрани съчинения. След това са описани публикациите в чужбина, разпределени в две рубрики: а) на кирилица; б) на латиница. Подредянето на заглавията в една научна библиография според азбуката, с която са напечатани, едва ли е уместно. Публикациите на Софрониеви произведения в чужбина, макар и малко на брой, би трябвало да се подредят по азбучния ред на съответните страни (както това е направено в останалите библиографии от поредицата) или пък хронологично.

Четвъртият дял също се състои от две части: в първата са описани публикациите за Софроний в България, а във втората — материалите за него в чуждестранния печат. Най-значителна по обем и същевременно най-трудна за изпълнение е първата част. Само който не е извършвал подобна работа, не знае колко усилия са необходими, за да се издирят и съберат публикациите за даден автор от миналото, пръснати в различни вестници, списания, сборници и т. н., особено от периоди до 1952 г., когато българската национална библиография не регистрира статите. Може да се каже,

че съставителката се е справила успешно с тази задача. В библиографията са обхванати всички или почти всички по-значителни публикации за Софроний Врачански — от първото споменаване на името му в „Цариградски вестник“ през 1852 г. до статите, публикувани в края на 1988 г. по повод 175-годишнината от смъртта му (общо 620 заглавия, от които 601 на български и 19 на чужди езици).

Следвайки схемата на останалите персонални библиографии от поредицата, съставителката е разделила тази част на две рубрики: а) публикации на български език; б) публикации на чужди езици (като и в двете заглавията са подредени хронологично). Според мене подобно разграничение в една научна библиография е неуместно. Какво значение има дали дадена публикация е излязла на български или на друг език? Получава се така, че публикации от един и същ сборник или от едно и също списание (в една и съща година дори в една и съща книжка) се намират на различни места в библиографията само защото са напечатани на различни езици. Например през 1970 г. в сборника „Изследвания в чест на акад. М. Ариаудов“ са поместени две статии за Софроний: на Б. Ст. Ангелов (на български) и на Ю. К. Бегунов (на руски), които в библиографията са представени под № 528 и № 701; през 1977 г. в кн. 2 на „Старобългарска литература“ са поместени в непосредствено съседство статите на Петър Атанасов и Людмила Боева, а в библиографията те са отразени под № 568 и № 705, защото едната е на български, а другата на руски; също и в т. 2 от сборника с доклади от Втория конгрес по българистика, издален през 1987 г. са поместени една след друга съответно на български и немски език статите на Светла Страшимирова и Валтер Кошмал, а в библиографията са представени под № 684 и № 714. По същата причина на различни места са описани публикации от един и същ автор, когато са публикувани на различни езици (например Л. Боева и Н. Дилевски печатат някои от статите си за Софроний на български, а други на руски език).

Всеки, който малко или много е боравил с библиография, знае, че пълнотата ѝ може да бъде само относителна. И все пак струва ми се, че в случая някои пропуски биха могли да се избегнат. Така например, ако беше използвано изданието „Периодика и литература“ (т. 1, 1985), сигурно нямаше да бъдат пропуснати някои ранни публикации за Софроний в списанията „Християнско братско слово“ (1879) и „Янтра“ (1887). Неоправдано е пренебрегната статията на М. Ариаудов „Личността на Софрония в неговата автобиография“, публикувана в сп. „Българска мисъл“, 18, 1943, № 1, 3—9, както и статията на П. Динеков „Движение на идеите в българската литература през XVIII в.“, поместена първоначално в сп. „Български език и литература“, 3, 1960, № 4, 3—9, а след това в книгата му „Литературни въпроси“, С., 1963, 121—134. Съществен пропуск е отсъствието в библиографията на фундаменталния труд на Хр. Гандев: „Про-

блеми на Българското възраждане" (1976), където е отделено специално внимание на Софроний и неговата епоха. Не е отразена също статията на Т. Съев „Дълбока благодарност към освободителите“ (сп. „Духовна култура“, 1978, № 3, 8—20), в която е разгледано възвръщането на Софроний към българския народ от 1810 г. Пропуснати са и някои публикации от българския печат на чужди езици: Дългевски, Н. М. Софроний Врачанский. По случаю 160-летия со дня смерти. 1813—1973. — Etudes balkaniques, 1974, № 2—3, 154—167; Мечев, К. Софроний Врачанский — видний българский писатель конца XVIII — начала XIX века. — Bulgarian historical review, 1974, № 1, 71—80; Alexieva, A. Sofronij Vracanski — traducteur de „Свѣтърѣ пожитѣхъ“ Etudes balkaniques, 1979, № 1, 63—85.

За съжаление в тази част на библиографията се забелязват и други слабости: срещат се някои неточности и непълноти в библиографските описания, невинаги има препратки към повторните публикации, понякога едни и същи статии са описани повторно. Допуснати са освен това и някои досадни грешки: рецензията на Ел. Георгиева (№ 499) е поместена не в сп. „Език и литература“, а в сп. „Български език“, статията на Н. Аретов (№ 591) е напечатана не в поредицата „Литературна история“, а в сп. „Литературна мисъл“.

Във втората част на последния дял са пред-

ставени публикациите за Софроний в чужбина — общо 49 заглавия. Материалите тук са групирани отново според графическия признак — на кирилица и на латиница. Както вече казах, подобна подредба в една научна библиография е неуместна. Освен всичко друго при нея възникват някои затруднения: къде да се отнесат публикациите на кирилица, поместени в издания, чиито заглавия са на латиница? И в този случай библиографските описания би трябвало да се подредят по азбучния ред на страните (както това е направено в останалите библиографии от поредицата) или хронологично.

Може би част от посочените слабости и грешки се дължат на ускорените темпове на работа над библиографията — за да излезе тя непременно през юбилейната година. Но библиографите не са книги-еднодневки: юбиленте отшумяват, а те остават, за да служат и на днешните, и на утрешните поколения.

Разбира се, като цяло био-библиографският указател за Софроний Врачански заслужава положителна оценка. Това е едно извънредно полезно и навременно издание, към което ще се обръщат не само специалистите, но и всички, които проявяват интерес към живота и делото на бележития възрожденец.

Илия Тодоров

НЯКОИ МОМЕНТИ ОТ ИСТОРИЯТА НА СЛОВАШКАТА ТЕКСТОЛОГИЯ

Text a textologia, Veda, vydavatelstvo SAV, Bratislava, 1989

Сборникът „Текст и текстология“ на словашкото академично издателство предлага шест студии по проблеми на текстологията. В краткия увод Иван Куси проследява развитието на текстологията като научна дисциплина в Словакия, засяга задачите и въпросите, които стоят за разрешаване пред издателите на стари литературни творби.

В първата студия „Няколко бележки за издаването на текстове от старата словашка литература“, Ева Ткачикова разглежда практиката около издаването на произведения от старата словашка литература, като същевременно прави опит за сравнение с днешното положение в текстологията. „Основният методологически принцип на съвременната текстология — пише тя — е не само изолираното литературно-лингвистично изучаване на различни текстови варианти, но и проследяването на функционалната система на текстовете извори.“ Такъв тип отношения към конкретния текст е свързан с обясняването на неговия генезис, на неговата обществена рецепция и същевременно той спомага за адекватното разбиране смисъла на цялото произведение. В миналото, се отбелязва в студията, издаването на стари текстове е зависело главно от религиозната им насоченост. Затова съществуват предимно преписи на религиозни песни, които,

макар да запазват архичния си вид, също са преминали през различни интересни изследователски перипетии (напр. случаят с Трановските песнопения). Макар в миналото религиозната поезия да е била в центъра на вниманието на църковните историци заради религиозните си стойности, мнозина изследователи са откривали и нейната художествена стойност (тук се имат предвид трудовете на Дюрович и Моцек). Отсъствието на различни езикови елементи, както и многобройните копия, варианти и версии създават днес доста трудности пред изследователя текстолог. Е. Ткачикова цитира и сравнява отделни преписи, проследява влиянието на чешки, немски, латински и унгарски език върху словашките религиозни и исторически песни. В заключение тя изтъква, че е нужен единен кодифициран узус, който би могъл да се създаде само при съвършеното познаване и изследване на текста, чрез внимателна реконструкция на целия текстови процес от литературно-художествена и езикова гледна точка.

Студията на Гизела Гафрикова „Из текстологичната проблематика на словашката литература от XVII и XVIII век“ е разделена на две части. В първата авторката се спира на различията, свързани с обработката на старата словашка литература и подготвянето на тек-